

poslopi gosp. predsednika kneza Švarcenberga in določil, kakošna živina naj se pošlje v razstavo. Dobiček take razstave — pravi omenjeni odbor — je očiten in velik, ker se ne bo le ovčji volni temuč tudi klavni živini odperla nova pot prodaje in ker bo po polajšavi vožnine, ktera se smé od višje vlade pričakovati, ob enem mogoče na razstavi lepo tujo živino za pleme kupiti in jo z vsim transportom vred domú dobiti. Za pariško razstavo pa je bila sledeča živina našega cesarstva za pripravno spoznana: izmed goveje živine: 1) štajarske goveda iz mircne doline, 2) rumenkasto-bele štajarske, 3) pingavske, 4) tiroljske in sicer iz ciljske doline in bela sorta iz zgornje inske doline, 5) ogerske iz step, 6) bivoli, črni, žolti in pisani; — izmed ovác naj imenitniše žlahne plemena; — izmed prešičev ogersko pleme.

Vlada bo živino prevzela od lastnika na njemu najpripravniši poti poleg železnice in jo po razstavi, če ne bo prodana, spet brez vsih stroškov lastniku izročila. Vsa živina skup se bo potem peljala v Pariz in iz Pariza nazaj na železnici v posebnem vozu, kterege bo spremljal poseben živinozdravnik. Tudi ministerstvo bo kupilo v Parizu posebno lepo živino in jo prepustilo potem domá za pleme. „Kdor dvomi nad tem, da bi take razstave za cesarstvo nobenega dobička ne imele — pravi nazadnje omenjeni odbor — naj premisli, da od tistega časa, kar je avstrijska volna v Parizu bolj znana, in tega še ni léto, se je je 8000 centov več na Francozko prodalo memo družih let.

Natoroznanski pomenki.

Spisal po nemškem *) Juri Pavalec.

Kaj in kakošne so megle in oblaki in kako se narejajo.

Voda, ki po raztegnjenih drobcih v zraku plava in ga mrači, je tisti dim, kakoršnega vidimo tudi iz vrele vode hlapeti; v zraku pa ga meglo in oblake imenujemo.

Megla in oblak razločujeta se le po visočini, kteri sta v zraku. Oblak je visoko v zraku viseča megla; megla pa je na zemlji ali ne visoko nad zemljo ležeč oblak. Oba dva hočemo tedaj z občnim imenom „megla“ nazvati, in da to smemo, se prepričamo, ako se podamo na breg, ki je z oblaki zagernjen; tam najdemo v okrajini oblakov tudi meglo.

Ako oblake pazljivo opazujemo, vidimo, da ne visijo mirni v zraku, ampak da se z zrakom vred gibljejo na vse strani sveta; včasih zlo hitro plavajo in v spodnjih okrajinah zraka vetru ravno nasproti; dvigajo se in pa padajo, to vidimo, ako opazujemo, kako zdaj verhunice bregov zagrinjajo, drugikrat pa više teh visijo. Nekteri menijo, da naj tanji oblaki so eno milo visoko v zraku in še več; mera je pa pokazala, da so 900 do 1400 francozkih metrov (meter ima okoli 34 naših pavcov) višji kakor atlantiško in tiho morje. Deževni in gromni oblaki so večidel celó nizko nad zemljo, in se le tedaj kviško dvignejo, če so po dežji ali snegu ali na kako drugače nekoliko vode zgubili. Poleti plavajo oblaki više kakor pozimi, in v vročem podnebju više kakor pri nas; v merzlem podnebju so večidel celó na zemlji in so mornarjem zlo neprilicna megla, Grenlandcom in Eskimom pa zlo ljuba, ker lože zasledujejo in lovijo morske pse.

Oblaki niso samo različno visoki v zraku, temuč so tudi različno gosti, in zatega voljo razno pisani. Gosti oblaki poserkajo vso svetlobo in se temni vidijo; tanji pa je nekoliko skozi spuščajo, nekoliko pa je raztresajo in so zatega voljo belkasti. Tisti oblaki, ki so soncu bližji in zato tudi močneje osvetljeni, kažejo včasih naj lepše barve.

Druga lastnost oblakov je raztegljivost na dolgo in široko, ki je pri oblakih različna; gromni oblaki so naj bolj raztegnjeni. Ako se včasih vse nebo oblačno vidi, ne

stori tega samo en oblak, temuč jih je več blizo eden drugzega visečih, kterih vsaki je dostikrat iz več verst zložen, in ta videzna raztežnost oblakov, kakor tudi vsake druge vidljive stvari, izvira od tega: kako deleč so oblaki od nas in odkodar jih okó pazovavca ogleduje. Oblaki, ki so naj bolj visoko v zraku, se vidijo le kakor nitke in rajdice, so pa berž ko ne ravno tako, če še ne bolj, raztegnjeni, kakor deževni, ki so celó blizo nas; oblaki, ktere naše okó pošev gleda, se dolgi in ozki vidijo, čeravno so morebiti na vse strani enako raztegnjeni; ako jih po njih širokosti gledamo, se dosti manjše delajo kakor so v resnici.

Kako debel je kteri oblak, nam je mogoče izmeriti, ako se kakor pojas okoli bregov verstijo. Takšen oblak sta merila Poytier in Hassard in sta našla, da je bil 450 do 850 francozkih metrov debel. Da se včasih tako debeli oblaki na obnebi namnožujejo, ko je ravno okoli nadglavne pike le malokter oblaček viditi, je le pomota oči, ktere dalje razlagati ni naš namen.

Včasih se oblaki hitro povekšavajo in ravno tako hitro zopet zmanjšavajo; tega vzrok je berž ko ne deloma električnost; zraven tega pa, kar je lahko zapopadljivo, se mora oblak tudi povekšati, ako ga veter požene v vlažne zračne lege, v kterih je toplote manj, ker se tam nevidljivi soparji v vidljive deliče oblakov premenvajo. Da se umanjšavajo ali pa da celó zginejo, se zgodi, ako jih veter tira čez kraje, v kterih gorki in suhi zrak ali se sam visoko dviguje ali pa ga veter visoko žene. Iz tega je tudi lahko razumeti, kako vetri oblake raztepi morejo.

(Konec sledi.)

Ogled po kranjskem Gorenskem.

Pot od Ljubljane do Belepeči (Weissenfels).

(Dalje.)

Zapustivši Radoljco nas pelje pot naravnost gori proti Lescam, kamor dospemo v dobri četertinki ure. Sred te farne vasi se pri stari košati lipi, ktera nas spominja na svete obrede starih Slovanov, zopet ceste ločite. Leva derži proti Bledu in Bohinju, desna pa tje proti farni cerkvi, ktera je ogleda vredna, akoravno nam vunajna oblika nič posebnega ne obeta. Je namreč prostorna in sploh z vsimi lastnostmi lepe cerkve blagodarjena. Pod lepim oltarjem sv. Katarine počivajo kosti neke žlahne osebe, berž ko ne grofinje Katarine, ktera je to cerkev ustanovila, v Lescah umerla in bila tū pokopana. Bila je nek sestra sv. Heme, tedaj hči Engelberta, grofa pilenštajnskega.

Unkraj Lesec derži pot na desno ter po lepem polji tje v bližavo Stola proti véliki cesti, s ktero se vstric stare rodniške farne cerkve sklene. Smo tedaj zopet na poštni cesti, od ktere smo se bili nekoliko časa ločili, in na poti proti tretji poštni postaji: od Otoka do Jesenic.

Akoravno sem že mnogokrat potoval skoz to okolico, vedno mi je nova, vedno priljubljena. Lepa in zadnja bolj obširna planjava gorenske strani je radoljska okolica, ktero smo po večem že poprej pregledali in skoz ktero nas zdaj pot pelje. Če bolj pa se bližamo nje koncu, v toliko večji lepoti nam odkriva svoj bliš. Od leve sém meri naše korake ponosno bleški grad; za njim tje kipí pečina Babji zob, kakor orjaški zid v enaki pokonci stoječi stermini od nog do temena; okrogлата amfiteatrališka okolica gorjanska in zaspška z mnogimi belimi cerkvicami in dvori se nam kaže v nepopisljivi lepoti. V desni strani ceste si ob podnožji sivega Stola v skoraj nepopisljivi rajdi podajajo roko prijazne, od sadnega drevja obdane vasi, posebno ljubeznjivo pa nam kaže Nova cerkev — delo novejših časov — svojo lepo opravljeno čelo. Čedalje bolj pa se tudi narava oblači z opravo planinskega značaja, in ko se približamo koncu planjave, se nam pokažejo na desno Moste. Ta vas stoji v eni nar krasniših dolinic kranjske zemlje in je obdana od golih stermih pečin. Cesta nas pelje tje okoli in prek sterne skale po zidanih in na njo naslonjenih mostovih (viaduktih)

*) V poslednjem spisu „koliko vaga naša zemlja“ je izostal zoper voljo g. pisatelja pristavek „po nemškem“. To popravimo tedaj danes.

gospodarske, obertnijske in národске.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 8. marca 1856.

Gospodarske skušnje.

(Medle ali klaverne sadne drevesa poživiti) priporoča baron Fil. Menilmontant v „Ver. Fr. Bl.“ sledeče: Tam pa tam se nahaja na vertu kako drevo, katero hira in kmali vsahne, ker mu ne priteka potrebnega soka dovelj. Mislil in mislil sem, kako bi se dalo temu pomagati, kar si izmislil: kako bi bilo, ako bi korenine ravno tako narezal, kakor se narezuje deblo, da bi jih tako spodbodel, da bi še več koreninic naredile.

In res se je poterilo, kar sem mislil. Že dolgo tako ravnam in vselej mi je po sreči šlo. Dela ni veliko, truda pa še manj, takole: Če imaš drevo, ki ti noče veselo poganjati in rasti, odkopaj mu korenine, poišči naj debeleje in na več krajih jih nareži z žago precej globoko; berž potem pa pokrij spet vse korenine lepo z naj boljo vertnarsko zemljo. Prihodnje leto bo drevo nad zarezami pognalo veliko majhnih koreninic, ktere pridno popivajo iz zemlje sok, ktere ga mu je poprej premalo dohajalo.

Vsak umen sadjorejec me bo pa razumel, da pod medlimi in slabimi drevesi le take zapopadam, katerim prave rastne moči manjka, ne pa starih in že izmolzenih, ker takih tudi obilen sok ne more oživiti.

(Kako dolgo se ohrani kaljivost jabelčnih in hruševih pešk?) Po mnogih skušnjah 25 do 30 let. Predlansko spomlad je Lud. Koch, kmetovavec v Dusbahu, sejal jabelčne peške, ktere je njegov popolibrat pred 8 leti nabral in v hramu založil, v tem pa umerl. Ne ena peška ni kalila prvo poletje, tako, da je gospodar že mislil, da ne bo nič z njimi — al drugo spomlad (lani) se je prikazalo vse polno mladega drevjčca.

(Ali je bolje krompir zgodaj ali pozno saditi?) Prof. Pistori je v zboru teltovske gospodarske družbe svetoval zgodaj ga saditi, ker to je po njegovih skušnjah naj imenitniši pomoček zatreti krompirjevo bolezen; tudi je rekel, da se ga dvakrat več pridela; tak krompir, ki je že kalil, ko ga je sadil, je tudi veliko hitreje rasel memo takega, ki ni se kalil.

(Žito mola obvarovati). V naj novejšem zvezku „Dingl. Jour.“ se bere za kmetovavce in žitarje dober svet, kako naj hranijo žito, da mu ne bo mol škodoval. Ta pomoček je poterjen po obilnih skušnjah na Francozskem, se lahko izpelje in ne prizadene posebnih stroškov. Ta-le je: Čisto in suho žito naj se berž po pridelku v sodce spravi; zgornje dno sodca naj se proč vzame in namesto njega se naredi ravno tako velik pokrov, kateri se potem s težkim kamnom obloži. Tako stoji žito v stopah in trikrat več prostora je za žito v žitnici. Žitnica se vé da mora suha in temna biti, za to naj bojo oboknice zaperte. Francozki žitar Dufour, kateri že 20 let tako ravná, pravi, „da nikoli ni mola imel v obilnih svojih žitnih zalogah, — da nobena miš in podgana ga ni nadležvala, — da se žito nikoli ni sparilo ali zatuhnelo, ampak da je vselej čisto bilo in lepe farbe, in za moko kakor za seme posebno dobro. Kupci veliko raje kupujejo v sodcih spravljeno žito kakor po žitnici razsuto“.

Živinozdravilska novica.

(Za nove rane po otiskah sedla ali komata pri konjih) — pravi dr. J. G. Lehmann iz Polgrada na Ogerskem — ni boljšega mazila, kakor če se take oguljene rane (senj) s kolodionom (Kollodion), kateri se v apoteki dobiva, namažejo. Kolodion se namaže na rano s penzeljcom. Dvakrat ali trikrat s kolodionom namazana rana se prevleče s tanko, belo plastjó, ktera jo popolnoma zakriva in stori, da je konj spet berž za rabo; kolodion derži rano čedno in jo zaceli naglo. — Če bi naši vozniki (furmani), kateri imajo včasih konje, da se jim spredej na persih in na herbtu živo meso vidi in ki morajo pri vsem tem voziti, ubogo svojo živino mazali s kolodionom, bi jim potolažili bolečine in zabranili še huje bolezni, ktere dostikrat izvirajo iz takih zanemarjenih otisk. Lot kolod. velja 15 kr.

Natoroznanski pomenki.

Spisal po nemškem Juri Pavalec.

Kaj in kakošne so megle in oblaki in kako se narejajo.

(Dalje.)

Podoba oblakov je tedaj, kakor smo slišali, vsakemu rahlemu vetriču podveržena in zategavoljo tudi različna. Naj bolje nam je podobe oblakov razjasnil Anglež Howard razdelivši jih v troje glavnih: v perjasto (cirrus), kupato (cumulus) in verstnato (stratus) podobo; in v čvetero združenih: v perjasto-kupato (cirro-cumulus), perjasto-verstnato (cirro-stratus), verstnato-kupato (cumulo-stratus) in kupato-perjasto-verstnato ali pa deževno (nimbus) podobo.

Perjasti oblaki so nježne in ravnobežne, ali pa zmešane včasih kakor mladike granaste nitke. Po stanovitno lepem vremenu je ta oblak naj prvi, ki modro podnebje beli; je pri suhem vremenu bolj nitkast, pri mokrotnem vremenu in bližnjem dežji pa nekako zapran; večidel je čez miljo visoko v zraku, in zadržuje v sebi berž ko ne tudi snežene drobce.

Ako se perjast oblak zgosti, se rad v perjasto-verstnatega ali pa v kupatega premeni. Perjasto-verstnati oblaki so mali, beli, večidel krogli, razporedeni oblačici, ki jih „ovčice“ imenujemo; le če so veliki in ostro omejeni, se prikažejo zvečer toplega poletnega dné in so po stanovitno mokrotnem vremenu dober prerok lepega vremena.

Perjasto-verstnasti oblak je le malo gost, dosti dalje raztegnjen, kakor bi se pričakovati moglo od njegove osebnine, in ima zlo premenljivo podobo; visoko v zraku je kakor množina malih oblačicov in na obnebj, kjer le njegov navpičen prerez vidimo, se vidi kakor prostrane verste, ki včasih celo nebó ali pa saj večidel kakor z belim zagriňjalom zakrivajo. Ta oblak je tudi tisti, kateri, če je dosti tanek na sončnem zahodu stojé krasno prelivanje barv ali večerno zarjo, — ako pa je gost, oblačen večer uzrokuje in vselej tih dež po celi deželi prerokuje.

Verstnati oblak je po pravem to, kar mi za „meglo“ imamo, namreč kot voda raztegnjen oblak, ki se zemlje dotikuje. Naredí se ta oblak, ako dnevna toplota je od nočne zlo različna; naj rajše se vlačí nad globokimi vodami,

in mine včasih celó, ker se kakor rôsica vleže, ktera ob mrazu v škodljivo slano zmerzne; včasih pa se kviško dvigne in se v kupat oblak premení. Nad polarnim morjem so skoz celo leto takošne megle, ktere 150 do 200 čevljev visoko sežejo.

Kupat oblak se pa naredí takole: kakor hitro kje sonce zaide, se zemlji gorkota, ker se zraku oddaja, več ne dostavlja, in ona merzleja prihaja, posebno ako ni vetra (sape) in je nebó jasno. Suha zemlja se po tem takem le enmalo po verhu ohladi; pri vodi vendar je druga. Voda se vsa razhladi in to se takole zgodí: Kakor hitro vodni drobci so se na verhu do 3° R. razhladili, padejo na dno, in na njih mesto stopijo drugi na poveršje, s kterimi se ravno taka godí, kakor s pervimi, in to gré tako dolgo, dokler niso vsi deli vode naj gornji in naj dolnji do 3° R. razhlajeni bili. Ako je vode veliko in je njena dnevna toplota zračni toploti enaka ali pa le malo nižja, vsakokrat vendar čez 3° R., mora tedaj v tihi in jasni noči njena toplota na nje poveršji višja biti, kakor pa toplota sosedne suhe zemlje, in zategavoljo mora tudi zrak nad vodo toplejši biti, kakor pa po zemlji, in tudi več soparjev zadrževati. Ob enem mora pa tudi zrak nad zemljo k vodi teči, kjer potem toplejši zrak nad vodo razhladi in tako meglo napravi. Kakovost take megle izvira od globočine in toplote vode. Menda bode zdaj tudi vsak lahko razumel: zakaj se po okrajinah, ktere so vlažne in močvirne in v kterih so potoki in velike mlake ali ribnjaki, včasih velike megle vlačijo.

Kupat oblak se lahko spozna po svoji polobeli podobi, ktera ima natanko ravno-važno podlago. Kupat oblak vstane, ako je nebó čisto in jasno, kakor pernatí iz malega nevredjenega obláčica, kteri se čuda velik naredí po tem, da vse male oblake okoli sebe zbere, in se z njimi združi. Čudno je pri takih oblakih, da se večidel v jutro jasnega dné narejajo, da naj toplejšega časa podnevi rastejo, zvečer pa minejo in modro nebó odkrijejo. Berž ko ne dela to zrak, ki se kviško dviguje in soparje v gornje hladniše zračje tira, kjer se zgosté in v oblak premené, kteri pa zopet pada, kakor hitro se gorki zrak dvigati neha, zopet v toplejše zračje pride in se vdruge vsopari.

Včasih zgubiva kupati oblak svojo polobelo podobo, in hitro kviško raste, tako da se nad njegovo ravnovažno podlago goste kosme narejajo in to je verstnato-kupat oblak, ki nam vselej z deževjem žuga.

Ako se kteri teh oblakov, ki smo jih popisali, v deževni oblak preminja, se lahko pri tem vsakrat čudne prikazni vidijo: v nižjem zračji zastój kupati oblak v svojem teku, se združi z nad njim visečimi perjastimi oblaki in se v verstnato-kupati oblak premení, ki se kosminast vidi, se zmirej temniši in temniši dela in nam nazadnje obilno dežja vsiplje, od kterega v posebnem oddelku drugičkrat več.

Ptičji lov po Laškem.

1. Na suhi zemlji.

Ker so „Novíce“ že večkrat spomnile neusmiljenega ptičjega lova na Laškem, bi utegnili njih bravcem mično biti, zvediti, kako jih Lahi lové in pokončujejo. —

Za lov odločijo okrogel, „rocolli“ imenovan prostor, večidel na hribčku blizo gojzda. Obrašen je z majhnimi in redkimi drevesi, 30—40 čevljev je širok in ravno toliko dolg, na eni strani je z mrežo prepet, ktera celi čas lova gori ostane.

Tudi v omejenem krogu so drevesca, toda nižje od ograje. V sredi kroga je zeleno-obraščena lopa, kjer so tičnice s šinkovci, senicami in enakimi pevkami. Tri ali štiri čevlje od lope sedí na verhu visokega kola debeloglavka sova na cunjati ali slamnati blazini. Na strani pa, kjer ni mreže, je visok stolp, ki se zavolj gostih vinskih tert, beršljinovih in enacih vej ne vidi.

Ob času tedaj, kadar ptice pred zimo bežé iz naših krajev tje priletijo, se skrije ptičar dve ali tri ure pred sončnim izhodom v stolp na pripravljeni prostor ter gleda pazljivo na kraj, od kodar imajo prileteti. Ko jih kaj zapazi ali zasliši, cukne s trakom, kterega je popred sovi, na kolu sedeči, na nogo privezal in v stolp napeljal. Sova skoči na tla, ptiči pa, ki so v tičnicah, začno strahú žvergoleti. To žvergolenje slišaje se leteči ptiči z zraka spusté na zemljo in hité gledat, kaj to pomeni.

Ptičar začne sedaj pripravljene, kodeli podobne strašila urno med nje metati; ti pa, namesti da bi se usedli, zleté na nasprotno stran, kjer je drevje z mrežo prepeto. Uboge živalice so zajete in čakajo žalostnega konca.

2. Ptičji lov po laških jezerih.

Po jezerih lové Lahi povodne ptice. Spravijo namreč po sto in še več čolnov skupej. V vsakem čolnu je zraven veslarja tudi lovec, ki ima več pušk nabitih. Vsi čolni odrinejo po versti unkraj jezera, kamor je truma ráč, gosí in družih plavnih ptic pred toliko ljudmi in čolni zbežala. Ko se čolni tem begunom bližajo, začno ptice nad glavami lovcov proti zapuščenemu bregu leteti. Lovci sedaj hitro letečih plavcov kolikor morejo postrelé, da po več sto ráč, gosí itd. v čolne ali v vodo pocepa. Po lovu poberó pobito žival in si jo razdelé med seboj.

3. Ptičji lov po močvirjih jadranskega morja.

Tudi tukaj lové večidel povodne ptice. Ob času ptičjega lova pelje lovec na močvir (lagune) več sodov, ki so pa na koncu, ki je gori obrnjen, brez dna, ter jih tako postavi, da 2 ali 3 pavce iz vode molé. Pred sončnim izhodom se skrije v vsaki sod en lovec s tremi puškami. Komaj je dan, kar leté cele trope ptičev si živeža iskaje čez močvirje. Lovci jih, kolikor jih vidijo, postrelé, da popadajo v vodo. Kadar začne sonce huje pripekati, pridejo veslarji po lovce, poberó plen ter si ga razdelé. Sšk.

Za kratek čas.

Čuden klobuk.

Kupca prideta k nekemu bajtarju in ga vzameta seboj, da bi jima pot kazal. Vsi trije grejo pridno svojo pot. Glad in žeja, navadna spremljevalca popotnih, jih tirata v gostivnico. Ko so vsi zadosti pili in jéli, pomigne bajtar kerčmarju, vzame svoj zglodani klobuk z glave in udari ž njim po mizi rekoč: „Kaj smo dolžni?“ Gostivnik odgovorí: „Nič, vse je plačano.“ Kupca debelo gledata, kaj da je to. V drugi in tretji gostivnici bajtar ravno tako storí in odgovor je bil taisti: „Nič, vse je plačano.“ Zdaj ga kupca vprašata, kako je to, da jim ni treba nikjer ničesa plačati za jéd in pivo? Bajtar terdi, da njegov klobuk ima to lastnost; če on ž njim po mizi udari, je že plačan vsaki kerčmar. „Tak klobuk je kaj vreden“ — velita kupca. „Koliko češ imeti za-nj? ga kupiva.“ Bajtar se dela, da ga težko zgubi, ker je boljši od dnarja, pa ker ravno dnarja potrebuje, ga jima dá za tri sto forintov. Kupca mu jih rada plačata.

Kmali se ločijo; bajtar gré na svoj dom, ona dva po svojem poslu dalje naprej. Da bi se sama čudodelnosti kupljenega klobuka prepričala, gresta berž v prvo gostivnico. Ko se najésta in napijeta, potegne eden iz torbe klobuk — imel ga je v torbi, ker je bil gerd in stergan — pa udari ž njim po mizi rekoč: „Koliko sva dolžna?“ Odgovorí se jima: „Forint in pol.“ Plačata, pa kimaje rečeta, da nista prav storila; eden mora imeti klobuk na glavi, kadar v hišo gresta, pijeta in jesta, kakor je tudi nju spremljevalec storil. V drugi gostivnici storita tako, pa klobuk ni imel več svoje prejšne lastnosti. — „Še ni prav; morava ga tudi po poti na glavi imeti, da bo delal ko prej.“ Pa tudi to ni pomagalo; plačati sta mogla povsod, kjer sta jedla in pila, če sta ravno zlo s klobukom po mizah tolkla.